

YOLCU VE EŞYA TAŞIMALARINDA ARACILIK FAALİYETLERİNE İLİŞKİN YARGITAY KARARLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Prof.Dr. Sabih Arkan*

I. YOLCU TAŞIMALARIYLA İLGİLİ ARACILIK FAALİYETLERİ-TAŞIYICI SIFATI

Ticaret Kanunu'nun 808. maddesinin I. fıkrasına göre taşıma işleri komisyoncusu, ücret mukabilinde kendi namına ve bir müvekkil hesabına eşya taşıtmayı sanat ittihaz etmiş kişidir.

11. Hukuk Dairesi, 16.2.1988 tarih ve E.87/6089, K. 88/871 sayılı kararında (1) "başkasına ait otobüse yolcu temin eden, bu maksatla işyeri açarak yolcularla doğrudan doğruya muhatap olan seyahat firmaları(nın) taşıma işleri komisyoncusu olup taşıma esnasında yolcunun mâruz kalacağı zararlardan taşıyıcı gibi sorumlu..." tutulacağını hükme bağlamıştır. Metni yukarıda verilen Ticaret Kanunu'nun 808. maddesinin I. fıkrası karşısında yolcu taşımalarında aracılık faaliyetinde bulunan kişiyi, taşıma işleri komisyoncusu olarak nitelendirmek ve bu husustaki hükümlere tabi tutmak mümkün değildir (2). Nitekim 11. Hukuk Dairesi de, 9.5.1974 tarih ve E. 2167, K. 2042 sayılı daha eski bir kararında (3) "başkalarının otobüsüyle yolcu naklettiren kimseler Borçlar Kanunu'nun öngörmüş ol-

(*) A.Ü. Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi.

(1) Yasa, (Temmuz) 1988, C. 11, S. 7, s. 1027-1029.

(2) Alman hukukunda da, kendi adına başkası hesabına bir taşıyıcı aracılığıyla eşya taşıma işiyle uğraşanlarla ilgili ATK'nun 407 vd. hükümlerinin, yolcu taşımaları dolayısıyla uygulanamayacağı ve yolcu taşımalarına aracılık eden kişinin de taşıma işleri komisyoncusu (*Speditour*) sayılmayacağı kabul edilmiştir (Helm, *Speditonsrecht*, Berlin 1973, §§ 407-409, Anm. 21). İsvBK 439 açısından aynı yönde Becker, *Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, Obligationenrecht, II. Abteilung*, Art. 184-551, Bern 1934, Art. 439, Nr. 5.

(3) Zeyneloğlu, *Uygulamalı Taşıma Hukuku*, Ankara 1980, s. 601-602.

duğu komisyoncu durumundadırlar ve bu Kanun hükümlerine tabidirler, bu nedenle meydana gelen uyuşmazlıklara aynı Kanununun 126. maddesinde yazılı zamanaşımı uygulanır” demiştir.

Yolcu taşıma işinde aracılık yapan kişiyi, TK 808 anlamında taşıma işleri komisyoncusu saymak mümkün olmadığı gibi, onu her olayda BK 430 anlamında dolaylı temsil yetkisine sahip komisyoncu olarak nitelendirmek de doğru olmaz (4). Yolcu taşıma işinde aracılık yapan kişi, TK 100/I anlamında “ticaret işleri tellâli” şeklinde de faaliyet gösterebilir (5). Bu halde taşıma sözleşmesi yolcu ile taşıma işletmesi arasında yapılacağından, tellâl hiçbir şekilde taşıyıcı sıfatına sahip olmaz.

Yolcu taşıma işinde aracılık yapan kişinin taşıma işletmesiyle arasındaki bağılığın devamlı bir nitelik arz ettiği hallerde ise, onu, TK 116/I anlamında “aracılık ya da sözleşme yapan acenta” olarak nitelendirmek gerekir. Acentaya sözleşme yapma yetkisini veren belgenin ticaret siciline tescil ve ilân edilmesi lâzımdır (TK 121/II). Taşıma sözleşmelerini taşıma işletmesi hesabına ve kendi adına yapmaya daimi şekilde yetkili kılınan “komisyoncu-acentalar” da, TK’nın acentalık hakkındaki hükümlerine tabidir (md. 117/1).

Acentaya sözleşme yapma yetkisinin verildiği hallerde sözleşme, tacir (taşıyıcı) nam ve hesabına yapılmış sayıldığından, acentanın gene taşıyıcı sıfatı yoktur. Nitekim şehirlerarasında yolcu taşımacılığı yapan bazı taşıyıcıların kullandıkları biletlerde, bileti kesen acentanın belirtilmesine mahsus özel bir sütuna da yer verildiği görülmektedir.

Belirtmek gerekir ki, 1618 sayılı “Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği Kanunu”nun konumuzla ilgili olaylarda uygulanması mümkün değildir; zira söz konusu Kanununun 1. maddesinde seyahat acentaları, kâr amacıyla turistlere ulaştırma, konaklama, gezi, spor ve eğlence imkânları sağlayan, onlara turizmle ilgili bilgiler veren, bu konuya ilişkin tüm hizmetleri gören ve turizm ekonomisine ve genellikle ödemeler dengesine katkıda bulunan ticarî kuruluşlar

(4) **Arslanlı**, yolcu taşıma işlerinde aracılığı vekâlet olarak nitelendirmiştir (Kara Ticaret Hukuku Dersleri, Umumi Hükümler, 3. Baskı, İstanbul 1960, s. 202). Aynı yönde **Bozer**, Bankacılar için Ticaret Hukuku Bilgisi, 11. Baskı, Ankara 1986, s. 224; **Ülgen**, Türk Hukukunda ve Milletlerarası Hukukta Karayolu ile Yolcu ve Bagaj Taşıma (İkinci Taşımacılık Sempozyumu) Ankara 1985, s. 7.

(5) Eğer aracılık faaliyeti meslek şeklinde icra olunmuyorsa, o zaman BK 404 vd. yer alan tellâlik hükümlerinin uygulanması söz konusu olur.

olarak tanımlanmış (6); 4. maddenin VIII. fıkrasında da yurtdışına yolcu götüren veya yurt içinde otobüs işletmeciliği yapan müesseselerin hizmetlerinin nakliyecilik hizmeti niteliğinde olduğu belirtilerek, bu müesseselerin faaliyetlerinin Kanunun kapsamı dışında kaldığı açıklanmıştır. Dolayısıyla sadece "nakliyecilik hizmeti" veren kuruluşların biletlerini satmak; bunlarla ilgili taşıma sözleşmelerini yapmak da söz konusu Kanunun kapsamına giren faaliyetlerden değildir.

Yolcu taşıma sözleşmesinin, kendi adına ve bir başka kişi hesabına yapılması da mümkündür. Bu halde aracılık faaliyeti, 11. Hukuk Dairesinin yukarıda değinilen 9.5.1974 tarih ve E. 2167, K. 2042 sayılı kararında da belirtildiği üzere, BK'nın komisyonculuk hakkındaki hükümlerine tabi olur ve komisyoncu, taşıyıcı sıfatına sahip olur. Taşıyıcının bizzat taşıt aracının maliki olması gerekmediğinden, komisyoncunun, taşıma işini kiraladığı veya başka bir hukuki ilişkiye dayanarak tasarrufu altında bulundurduğu üçüncü kişiye ait bir araçla yerine getirmesi de, taşıyıcı sıfatının kazanılmasına engel teşkil etmez (7).

Dolayısıyla 11. Hukuk Dairesi'nin 1.3.1986 tarihli kararında yapıldığı gibi değindiğimiz bütün bu ayrımlara girişilmeden "başkasına ait otobüse yolcu temin eden, bu maksatla işyeri açarak yolcularla doğrudan doğruya muhatap olan seyahat firmaları"nı, yolcunun uğrayacağı zararlardan taşıyıcı gibi sorumlu tutmak isabetli bir çözüm değildir (8).

Diğer yandan eşya taşıma işinde aracılık yapan ve TK'nın 808 vd. yer alan hükümlere tabi olan taşıma işleri komisyoncusu ise, bazı hallerde doğrudan doğruya taşıyıcı sayılmaktadır. Bu husus, TK 814/I ve II'de hükme bağlanmıştır. TK 814/I'e göre "aksine mukavele olmadığı takdirde komisyoncu eşyayı kendi vasıta ve adamları ile taşıyabileceği gibi kendi yerine geçen taşıyıcılara da taşıtabilir.

(6) Ancak söz konusu Kanunda daha ziyade idari nitelikte hükümler yer aldığından seyahat acetalarının sorumluluğu, gene TK'nın 798 vd. ki yolcu taşıma sözleşmesine ilişkin hükümlere tabi olacaktır (Ülgen, s. 7, dn. 2).

(7) Bu yönde 11.HD, 7.4.1975, E.75/1192, K.75/2547 (YKD, 1976, C.2, S.4, s. 498); TD, 16.2.1971, E.71/211, K.1044; (Doğanay, TTK Şerhi, C.2, 2. Baskı, Ankara 1981, s. 1709, dn. 593); TD, 22.12.1969, E. 69/4705, K.5985; (Doğanay, s. 1855, dn. 867).

(8) Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz. Arkan, Yolcu Taşımalarında Karşılaşılan Bazı Hukukî Sorunlar Üzerine Düşünceler, Batider, 1983, C. 12, S.1, s.14 vd.

Bu halde komisyoncu taşıyıcı sayılır". Dolayısıyla taşıma işini de üstlenen taşıma işleri komisyoncusu hakkında TK 808-813'ün uygulanması söz konusu olmaz; o, taşıyıcı olarak doğrudan taşıma sözleşmesi hakkındaki hükümlere tâbidir (9).

11. Hukuk Dairesinin 7.4.1975 tarih ve E. 75/1192, K. 75/2547 sayılı kararında da (10) "... eşya taşıma komisyoncusunu taşıyıcı olarak kabul eden kanun koyucunun, aynı işi insanlar için yapanları taşıyıcı saymaması düşünülemez (TTK 814/1. maddesi). Nitekim 28.5.1968 tarihinde yayınlanan Seyahat Acentaları Yönetmeliğinde de bu hususta bazı yükümlülükler bulunmaktadır" denilmiştir (11). Aslında yolcu taşımalarına ilişkin olan bu olayda, taşıma işleri komisyonculuğuyla ilgili TK hükümlerine dayanılması yanlış ve gereksiz olmuştur. Zira, olayda bilet "P Turizm Limited Şirketi"ne ait seyahat acentasından alınmıştır. Dolayısıyla taşıma sözleşmesi esasen acenta tarafından müvekkil durumunda olan P Turizm Limited Şirketi nam ve hesabına yapılmıştır. Nitekim kararda da "davacıların murisi davalılardan P Turizm Limited Şirketine ait seyahat acentasından otobüs bileti satın almakla aralarında bir taşıma bağının kurulmuş" olduğundan söz edilmiştir (12). Bu itibarla, P Turizm Limited Şirketinin, zorlama bir yorumla TK 814/1'e dayanılarak taşıyıcı sayılmasına hiç gerek yoktur.

II. TAŞIMA İŞLERİ KOMİSYONCUSUNUN SORUMLULUĞU

Taşıma işleri komisyoncusunun özen borcunu düzenleyen TK 809/1'de komisyoncunun, taşıma sözleşmesi hükümlerini yerine getirmekte ve bilhassa taşıyıcıları ve ara komisyoncuları seçmekte, tedbirli bir tacir gibi hareket etmekle yükümlü olduğu gösterilmiştir (13). 1926 tarihli eski TK'nın 880. maddesinden alınan bu hüküm,

(9) **Arkan**, Taşıma İşleri Komisyoncusunun Borçlarını ve Sorumluluğunu Düzenleyen Hükümler, AÜHFD, 1980, C. 37, S.1-4, s.323; **Hırs**, Ticaret Hukuku, 3. Baskı, İstanbul 1948, s. 754.

(10) YKD, 1976, C.2, S.4, s.498-499.

(11) 28.5.1968 tarih ve 12909 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan Seyahat Acentaları Yönetmeliğinde, yolcu taşıma işinde komisyonculuk hizmeti ifa edenleri taşıyıcı sayan bir hükme tesadüf edilememiştir.

(12) s. 498.

(13) Bu hususta bkz. **Arslanlı**, s. 203.

Alman TK 408/I'den esinlenerek hazırlanmıştır. TK 808/II'de ise, taşıma işleri komisyonculuğuna ilişkin özel hükümler saklı kalmak kaydıyla, taşıma komisyonculuğuna, komisyon ve eşyanın taşınmasına ilişkin hususlarda da taşıma sözleşmesi hükümlerinin uygulanacağı gösterilmiştir. TK 808/II Alman sisteminden tamamen farklı olan İsviçre sisteminden - İsvBK 439- alınmıştır (14).

Alman sisteminde, taşıma işleri komisyoncusu, iyi bir taşıyıcı seçerek, onunla kendi namına, müvekkili hesabına taşıma sözleşmesi yapmakla yükümlüdür. Taşıma işleri komisyoncusunun görevi, taşıma sözleşmesinin yapılmasıyla son bulur; taşıma işleri komisyoncusu, taşıyıcının seçiminde özenli davranmış olmak koşuluyla taşıyıcı ve adamlarının kusurlarından sorumlu olmaz (15). Taşıyıcı, taşıma işleri komisyoncusunun ATK 278 anlamında yardımcı kişisi de değildir (16). Ancak taşıma işleri komisyoncusu, görevlerini iyi ve özenli şekilde yerine getirmez -bu arada taşıyıcı seçiminde gerekli özeni göstermezse- ortaya çıkan zararlardan, taşıma hukuku hükümlerine göre değil, borçlar hukuku kurallarına göre sorumlu tutulur. Başka bir deyişle, taşıma sırasında meydana gelen ziya ve hasarları tam olarak gidermekle yükümlü olur; bu halde ödenecek tazminatı eşyanın piyasa değeriyle sınırlanan taşıma sözleşmelerine ilişkin ATK 430 uygulanmaz (17).

Buna karşılık İsviçre sisteminde, taşıma işleri komisyoncusu, İsvBK 439 uyarınca, taşıyıcının taşımının yerine getirilmesi sırasında işlediği kusurlardan da sorumlu tutulur. Komisyoncunun bu sorumluluğu doğrudan doğruya taşıma sözleşmesiyle ilgili hükümlere tabidir (İsvBK 447 vd.) (18).

Yukarıda açıklandığı üzere, TK'ya gerek ATK gerek İsvBK'dan kaynaklanan hükümler alınmış bulunmaktadır. Bu durum karşısında Türk hukukunda taşıma işleri komisyoncusunun, taşıyıcının

(14) Oysa ETK 879/I'de, ATK 407/II'de de olduğu gibi, taşıma işleri komisyonculuğuna sadece komisyon sözleşmesi hükümlerinin tamamlayıcı olarak uygulanacağı gösterilmiştir.

(15) **Schlegelberger-Schröder**, HGB, Bd. 6 (§§ 407-424), 4. Auflage, München 1977 § 408, Anm. 22; **Ratz**, Kommentar zum HGB, Bd. 5 (§§ 383-460), 2. Auflage, Berlin, 1960, § 408, Anm. 5.

(16) **Helm**, §§ 407-409, Anm. 39; **Ratz**, § 408, Anm. 5.

(17) **Ratz**, § 408, Anm. 19; **Helm**, § 407-409, Anm. 40.

(18) **Hartmann**, Die Stellung des Versenders gegenüber dem Spediteur und dem Frachtführer im Speditionsvertrag, Basel 1944, s. 6.

fiillerinden de sorumlu tutulup tutulamayacağı hususu, tereddütlere neden olmuştur (19).

Ticaret Dairesi, 8.10.1970 tarih ve E.70/1618, K. 3541 sayılı kararında (20), taşıma işleri komisyoncusunun, eşyanın taşıma sırasında ziyaa uğramasından, mal sahibine karşı TK 808/II delaletiyle TK 768 ve 781'e göre sorumlu olacağını hükme bağlamıştır. Hukuk Genel Kurulu da 13.3.1974 tarih ve E. 69/T-1157, K.74/194 sayılı kararında (21) "davalı şirketin nakliye komisyoncusu olarak, davacı şirkete ait yaş üzümün taşınması (22) işini üzerine almış bulunmasına göre TK'nun 808. maddesi hükmü sarahatine göre tıpkı bir taşıyıcı gibi meydana gelen zıya ve hasardan sorumlu" olacağını kabul etmiştir. Görüldüğü üzere bu kararlarında Yargıtay, TK808/II'ye dayanarak taşıma işleri komisyoncusunu, İsviçre'de olduğu gibi, taşımadan da sorumlu tutulmuştur.

Buna karşılık 11. Hukuk Dairesinin 22.4.1986 tarih ve E.86/2390, K.86/2398 sayılı kararında (23), davalı nakliye komisyoncusunun TK 809 uyarınca taşıyıcıları seçmekte tedbirli bir tacir gibi hareket etmek zorunda olduğuna değinilerek, aksi halde komisyoncunun TK 784'e göre eşyanın taşınmasını kendilerine bıraktığı kişilerin fiil fiil ve kusurlarından da kendi kusuru gibi sorumlu olacağı belirtilmiştir. Bu kararda TK 808/II'ye hiç değinilmemiş, ATK 408/I'den alınan TK 809/I'den hareket edilmiştir. Oysa, bu hükme mehz teşkil eden Alman hukukunda komisyoncunun, kendisine düşen taşıyıcıyı özenle seçme yükümünü yerine getirmemesi halinde, sorumluluğunun borçlar hukuku kurallarına tabi olacağı kabul edilmiştir. Dolayısıyla bu halde, komisyoncunun, taşıyıcının fiil ve kusurlarından taşıma sözleşmesiyle ilgili TK 784'e göre sorumlu olacağını söylemek mümkün değildir. Kaldı ki, bu kararda, komisyoncunun meydana gelen zarardan nasıl sorumlu olacağından; taşıma sözleşmelerinde taşıyıcılar bakımından geçerli olan tazminatın eşyanın piyasa değeriyle sınırlanması

(19) Bu hususta bkz. **Arslanlı**, s. 203-204; **Arkan**, Taşıma İşleri Komisyoncusunun Borçlarını ve Sorumluluğunu Düzenleyen Hükümler, AÜHFD, 1980, C. 37, S. 1-4, s. 321 vd.

(20) **Doğanay**, s. 1873, dn. 901.

(21) **Doğanay**, s. 1873, dn. 902.

(22) Davalı komisyoncu olduğuna göre "taşınması" yerine "taşıtırılması" denmesi gerekirdi (bkz. TK 808/I). Nitekim karardan anlaşıldığı kadarıyla taşıma işi DDY'ce gerçekleştirilmiştir.

(23) YKD, 1986, C. 12, S. 8, s. 1164.

landırılması ilkesinin uygulanıp uygulanmayacağından da hiç söz edilmemiştir (bkz. ve karşı TK 785).

Hukuk Genel Kurulunun 11.3.1987 tarih ve E.86/11-277, K.87/145 sayılı kararında da (24), "... davahların taşıyıcı sıfatını haiz olmadıkları kabul edilse bile taşıma işlerinde oynadıkları rol icabı taşıma işleri komisyoncusu (TK 806 ve müteakip md.) olarak da taşıyıcıyı seçerken gereken özeni göstermemekten doğan zarardan TTK'nun 809. maddesi uyarınca sorumlu bulunmaktadırlar. Dava konusu olayda da ... davahların taşıyıcı aracı temin ederek taşıma fişi düzenlemek suretiyle davacıya gönderdikleri ve bu araç şoförünün de yüklenen malı gönderilene teslim etmediği (nin) anlaşılmasına nazaran yükün zıyandan... davahların esasen bu sebeplerle de sorumlu tutulması..." gerekir denilmiştir. Bu kararda da komisyoncuyu, eşyanın taşınmasına ait hususlarda taşıma sözleşmesi hükümlerine tabi tutan TK 808/II'den hiç söz edilmemiş ve TK 809/I'in TK 808/II ile birlikte uygulanmasının ne gibi sonuçlar doğuracağı üzerinde durulmamıştır. Kısacası komisyoncu, eşyanın zıyandan doğan zararlardan borçlar hukuku hükümlerine mi, yoksa taşıma sözleşmesiyle ilgili TK hükümlerine göre mi sorumlu olacaktır?

11. Hukuk Dairesi, yolcu taşımalarına ilişkin olup yukarıda eleştirdiğimiz 16.2.1988 tarihli kararında, taşıma işleri komisyoncusunun "... taşıma esnasında yolcunun mâruz kalacağı zararlardan taşıyıcı gibi sorumlu (TTK. md. 808, 814) olacağını" belirtmiştir. Görüldüğü üzere bu kararda, taşıma işleri komisyoncusunun, taşımadan taşıyıcı gibi sorumlu tutulacağı TK 808/II ve 814'e dayanarak açıklanmıştır. Ancak kararda hangi gerekçeyle TK 814'e yollamada bulunduğu anlaşılammıştır. TK 814'e göre komisyoncu, eşya taşıma işini üstlenir; taşıma senedinin ikinci nüshasını kendi adına imzalarak müvekkillerine geri verir veya kendi adına ilmühaber düzenler ya da müvekkil ile arasında taşıma ücreti dahil tüm masraflar için kesin bir meblağ tayin edilmiş olursa, taşıyıcı sayılır. Görüldüğü üzere taşıma işleri komisyoncusunun TK 814'e göre taşıyıcı sıfatını iktisap edebilmesi için özel bazı şartların gerçekleşmesi gerekmektedir. Oysa TK 808/II'de, komisyoncusunun, bu sıfatını kaybetmeden sadece sorumluluk bakımından taşıyıcı hakkındaki hükümlere tabi ola-

(24) İKİD, 1988, S. 333, s. 5935-5936, olayda komisyonculuk ilişkisi söz konusu olduğundan, kararda (s.5935), "... taşıtan durumunda olan davacı"dan söz edilmesi hatalıdır; çünkü "taştan" terimi denizyoluyla yapılan taşımalarda göndereni ifade eder (TK 1020, 1021....). Dolayısıyla burada "müvekkil" terimi kullanılmıyordu.

cağı gösterilmiştir. İncelenen bu kararda TK 814'de sözü edilen özel durumların gerçekleşip gerçekleşmediği de açıklanmamıştır.

III. SONUÇ

1. Yolcu taşımalarında aracılık hizmetlerini ifa edenler hakkında TK 808 vd. yer alan taşıma işleri komisyonculuğuna ilişkin hükümlerin uygulanması mümkün değildir. Bunlar hakkında esas itibariyle Borçlar Kanunu'nun komisyonculuk ya da Ticaret Kanunu'nun acentalık hakkındaki hükümlerinin uygulanması söz konusu olabilir. İlk halde, komisyoncu taşıyıcı sayılır ve bu kişiye TK 798 vd. yer alan hükümler uygulanır. Komisyoncunun taşıyıcı sıfatını kazanması, taşımada kullanılan taşıt aracının maliki olup olmasına bağlı değildir.

Yolcu taşımalarında sözleşmenin taşıyıcı nam ve hesabına (acenta sıfatıyla) yapıldığı açıkça belli ise, o zaman aracıyı taşıyıcı saymak hiçbir şekilde mümkün olmaz.

2. Taşıma işleri komisyoncusunun, eşyanın taşınmasına ait hususlar dolayısıyla taşıma sözleşmesine ilişkin hükümlere tabi olduğunu gösteren TK 808/II, bu alandaki temel düzenleme niteliğindedir. Taşıyıcıların ve ara komisyoncuların seçiminde tedbirli bir tacir olarak hareket edilmesi gereğinden söz eden TK 809/I de, TK 808/II ile birlikte ele alınarak, yorumlanmalıdır. Kısacası, komisyoncu, taşıyıcı seçiminde tedbirli davranmış olsa bile sorumluluğu sona ermez; taşıma sırasında eşyanın zarara uğramasından da taşıma sözleşmesi hakkındaki hükümlere göre sorumlu tutulur.